

Тесленко Т. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Університет Державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, України

e-mail: aramat2004@ukr.net

Сутність та порядок формування резерву сумнівних боргів

Анотація. У статті розглядається характеристика резерву сумнівних боргів за вітчизняними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, проводиться критична оцінка методів створення такого резерву. Визначено проблему, якій на сьогодні приділяється недостатньо уваги, а саме питанням формування резерву сумнівних боргів у часі. Дебіторська заборгованість покупців є фінансовим активом підприємства та відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку вона повинна оцінюватись за амортизованою собівартістю. Створення амортизованої собівартості дебіторської заборгованості повинно відбуватись поступово, що передбачає розподіл розрахованої суми резерву рівномірно в часі шляхом щомісячного списання її на витрати діяльності. Поступове формування резерву сумнівних боргів дозволяє мінімізувати негативний вплив витрат на його створення на фінансові результати діяльності підприємства.

Ключові слова: дебіторська заборгованість; резерв сумнівних боргів; амортизована собівартість; метод визначення резерву; рівномірний розподіл.

Teslenko T., PhD (Economics), Associate Professor of Accounting, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine.

The essence and order of forming the reservoir of domestic debts

Abstract. Introduction. The arrears of buyers for the goods (goods), services rendered or works delivered are the largest component of the receivables at the enterprise, therefore sometimes there are cases of non-repayment by the buyers of their obligations. In order to avoid the negative impact of writing off bad debts of buyers to the financial position of the entity, entities may create a reserve for doubtful debts.

Purpose. The purpose of the article is to consider issues related to creating a reserve of doubtful debts and its impact on the formation of costs and financial results of the enterprise.

Results. Doubtful debts are current receivables, about which there is uncertainty about its repayment by the debtor. Such an indebtedness can turn into a hopeless one, that is, on which there is confidence in its non-returning to the debtor or beyond which the limitation period expired. There is a need to write off such a bad debt, which will increase the cost of the enterprise. In order to even write down bad debts, there is a need to create a reserve of doubtful debts. Due to such a provision, depreciation of the negative impact of write-off of bad debts on the financial results of the enterprise is carried out. For the purpose of even distribution over time during the reporting year, the amount of the calculated reserve of doubtful debts is expedient for the monthly deduction of 1/12 of the calculated amount of the provision. At the end of the reporting year, that is, in December, the company will receive the necessary amount of the reserve of doubtful debts, which will allow the write-off in his account of bad debts without a negative impact on the expenses of the activity.

Conclusions. Since receivables from buyers are a financial asset of an enterprise in accordance with international accounting standards, it should be measured at amortized cost. Creation of amortized cost of accounts receivable should be gradual, which involves the distribution of the calculated amount of the reserve evenly in time through the monthly deduction of it for the costs of activities. The gradual formation of the reserve of doubtful debts minimizes the negative impact of the costs of its creation on the financial performance of the enterprise.

Keywords: receivable; reserve of doubtful debts; amortized cost; method of determination of reserve; uniform distribution.

JEL Classification: M 400; M 410; M 490.

Постановка проблеми. Заборгованість покупців за відвантаженою продукцією (товари), надані послуги або роботи є найбільшою складовою дебіторської заборгованості на підприємстві, тому іноді на підприємстві виникають випадки непогашення покупцями своїх зобов'язань. В результаті у продавця виникає необхідність списання такої заборгованості на

витрати підприємства, що призводить до погіршення його фінансових результатів. З метою уникнення негативного впливу списання безнадійної заборгованості покупців на фінансовий стан підприємства, суб'єкти господарювання можуть створювати резерв сумнівних боргів, порядок формування якого регулюється відповідним

Положенням (Стандартом) бухгалтерського обліку. Інформація щодо створеного резерву та його впливу на оцінку дебіторської заборгованості покупців формується у системі бухгалтерського обліку для подальшого використання з метою управління дебіторською заборгованістю. Тому, виникає необхідність у отриманні якісної інформації щодо стану розрахунків з покупцями та замовниками, оскільки це зумовлює ефективність рішень, які приймаються на її основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування резерву сумнівних боргів, його використання та відображення у бухгалтерському обліку науковці та практиків приділяють значну увагу. Зокрема, це досліджується такими науковцями та практиками як Г. Беднарчук, О. Боярова, Н. Кузик, К. Сурніна, Л. Церетелі/ Але в більшості наукових праць акцент робиться саме на критичній оцінці методів створення резерву сумнівних боргів та відображення його в обліку. Майже не приділяється увага процесу створення резерву сумнівних боргів у часі, тобто за який період він може бути сформований, щоб мінімізувати негативний вплив на витрати підприємства та результати його діяльності, що на нашу думку є актуальним питанням і вимагає подальших досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є розгляд питань щодо створення резерву сумнівних боргів та його впливу на формування витрат діяльності та фінансових результатів підприємства. Завдання статті передбачають надання характеристики резерву сумнівних боргів за вітчизняними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, проведення критичної оцінки методів визначення суми резерву сумнівних боргів, а також надання пропозицій щодо порядку списання витрат на створення резерву на витрати діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок створення резерву сумнівних боргів регулюється П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1], але в самому П(С)БО визначення резерву не наводиться. Вперше про резерв сумнівних боргів у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] згадується у статті 7, де зазначається, що поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбані заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Сумнівною заборгованістю є поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Така заборгованість може перетворитись на безнадійну, тобто щодо якої існує впевненість про її не повернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Умови визнання

поточної дебіторської заборгованості безнадійною у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] не наведені, але до таких обставин можна віднести [2]:

- строк позовної давності за якою минає раніше, ніж через 12 місяців від звітної дати;
- заборгованість підприємств, які відсутні за адресами, зазначеними у документах;
- заборгованість підприємств, щодо яких опубліковано відомості про ліквідацію або порушено справу про банкрутство;
- заборгованість підприємств, які тривалий строк мають заборгованість перед бюджетом (майно в податковій заставі). Як правило, така інформація накопичується, хоча її недостатньо для списання заборгованості з балансу як безнадійної.

Виникає необхідність у списанні такої безнадійної заборгованості, що призведе до зростання витрат підприємства. З метою рівномірного списання безнадійної заборгованості виникає потреба у створенні резерву сумнівних боргів. Завдяки такому резерву відбувається амортизування негативного впливу списаної безнадійної заборгованості на фінансові результати діяльності підприємства.

У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку не наводиться визначення резерву сумнівних боргів, але у МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [3] розглядається визначення вартості фінансового активу. Так, згідно МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [3] дебіторська заборгованість, як фінансовий актив, повинна відображатись в обліку та звітності за амортизованою собівартістю. У свою чергу амортизована собівартість фінансового активу або фінансового зобов'язання - це сума, за якою фінансовий актив чи зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективного відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості інкасації.

Отже, з метою рівномірного розподілу витрат на списання безнадійної дебіторської заборгованості в часі відбувається «амортизування» сумнівно дебіторської заборгованості через резерв сумнівних боргів.

За вітчизняним законодавством підприємства самостійно визначає необхідність створення резерву сумнівних боргів та метод його створення.

Визначення суми резерву сумнівних боргів можливе різними методами, що запропоновані П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1]. Згідно П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;

– застосування коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. Тобто, бухгалтер самостійно вибирає із переліку дебіторів тих, по яких у підприємства-продавця є сумніви щодо повернення такої заборгованості при наявності з вищезазначених причин. Тобто, розмір резерву сумнівних боргів складається з сум абсолютної дебіторської заборгованості, щодо якої є сумніви в її поверненні боржником.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3 - 5 років.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

Тобто, виходячи з вищенаведеного, незалежно від обраного способу розрахунку коефіцієнта сумнівності резерв сумнівних боргів визначається шляхом множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на одержаний коефіцієнт сумнівності. У П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] у додатку наводяться приклади розрахунку резерву сумнівних боргів з використанням вищезазначених коефіцієнтів. Основні моменти щодо проведення розрахунку резерву сумнівних боргів, що розглядаються у додатку до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] узагальнені у таблиці 1.

Отже, у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] наведено два методи розрахунку, але коефіцієнтний метод має три варіанти. Розглянемо більш детально порядок розрахунку резерву сумнівних боргів з використанням коефіцієнту сумнівності.

За першим способом розрахунку коефіцієнта сумнівності (стаття 8, приклад 3), а саме шляхом визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході, для визначення величини резерву сумнівних боргів коефіцієнт сумнівності множиться на суму чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати за поточний рік. Хоча у статті 8 третій абзац зазначено, що для розрахунку резерву коефіцієнт сумнівності множиться на суму залишку дебіторської заборгованості на

початок періоду. Тобто, спостерігається невідповідність вимогам П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] та прикладу, що наведений у його додатку. Обчислення резерву сумнівних боргів шляхом множення коефіцієнту сумнівності на суму чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати є логічним [4].

Також, невідповідність спостерігається у порядку застосування цього коефіцієнту. Згідно пункту 8 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] для розрахунку резерву сумнівних боргів коефіцієнт множиться на суму залишку дебіторської заборгованості на початок періоду. Але у прикладі 3 додатка до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] зазначено, що розрахований коефіцієнт застосовується до чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати за період. На думку науковців, яку ми підтримуємо, в цьому є логіка. Адже коефіцієнт розраховується виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході, то логічним є розрахунок величини резерву сумнівних боргів від суми чистого доходу. Тобто, це потребує узгодження пункту 8 та прикладу П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1].

Крім того, для розрахунку коефіцієнтів за різними способами беруться різні періоди. Так, у прикладі 1 для розрахунку коефіцієнта обрано помісячний період, у прикладах 2 та 3 обрано річні показники для розрахунку коефіцієнта, що на нашу думку так само потребує узгодження, тобто встановлення для розрахунку коефіцієнта один період, а саме рік.

Згідно пункту 10 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

Але у даному П(С)БО відсутня інформація щодо періоду формування такого резерву. Виходячи з вимог пункту 7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1], згідно якого дебіторська заборгованість повинна відображатись за чистою вартістю реалізації на дату, формування резерву повинно відбуватись раз на квартал. Але, вважаємо за доцільне проводити щомісячне формування резерву сумнівних боргів протягом звітного року. Цієї думки дотримуються й інші науковці [5].

Як зазначалось нами вище, згідно МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [3] дебіторська заборгованість, яка визначена як фінансовий актив, оцінюється за амортизованою собівартістю. Амортизація – це поступове перенесення вартості активу на витрати діяльності. Тобто, створення амортизованої собівартості дебіторської заборгованості повинно відбуватись поступово. Оскільки за прикладами, наведеними у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1], створення резерву розглядається на один рік, то необхідно розраховану

суму резерву, яка потрібна на наступний рік для списування безнадійної дебіторської заборгованості, розподілити рівномірно в часі, тобто щомісяця списувати на витрати 1/12 частину розрахованої суми резерву.

Таблиця 1 Узагальнення інформації щодо розрахунку резерву сумнівних боргів за П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Метод розрахунку резерву сумнівних боргів згідно ст. 8 П(С)БО 10	Відображено у додатку до П(С)БО 10 у прикладах № 1-4				
	№ прикладу	Спосіб розрахунку коефіцієнта	Розрахунок коефіцієнта	Розрахунок резерву сумнівних боргів	Примітки
Метод застосування коефіцієнту сумнівності	1	Визначення величини резерву на основі класифікації дебіторської заборгованості	$K_c = (\sum \text{Бзн} : \text{Дзн}) : i$, де Бзн - фактично списана безнадійна дебіторська заборгованість відповідної групи за n-ний місяць обраного для спостереження періоду; Дзн - дебіторська заборгованість відповідної групи на кінець n-ного місяця обраного для спостереження періоду; i - кількість місяців в обраному для спостереження періоді.	Сума резерву визначається шляхом множення сальдо дебіторської заборгованості відповідної групи на кінець попереднього місяця на коефіцієнт сумнівності	Величина резерву сумнівних боргів визначається на кінець звітного періоду поточного року
	2	Визначення величини сумнівних боргів на основі класифікації дебіторської заборгованості	$K_c = (\sum \text{Бзн} : \sum \text{Дзн})$, де Бзн - безнадійна дебіторська заборгованість відповідної групи в складі дебіторської заборгованості цієї групи на дату балансу в обраному для спостереження періоді; Дзн - дебіторська заборгованість відповідної групи на дату балансу в обраному для спостереження періоді.	Сума резерву визначається шляхом множення сальдо дебіторської заборгованості на кінець поточного року на коефіцієнт сумнівності	Сума розрахованого резерву включається до витрат грудня поточного року
	3	Визначення величини сумнівних боргів, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати	Сума дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, що визнана безнадійною ділиться на чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати	Сума резерву сумнівних боргів визначається шляхом множення чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати за поточний рік на коефіцієнт сумнівності	Сума розрахованого резерву визначається на 31 грудня поточного року
Метод абсолютної суми сумнівної заборгованості	4	-	-	Підприємство визначає величину сумнівних боргів на основі платоспроможності окремих дебіторів	

Джерело: складено на основі [1]

По закінченні звітного року, тобто у грудні, підприємство отримає необхідну суму резерву сумнівних боргів і зможе списати за його рахунок безнадійну дебіторську заборгованість.

Виходячи з вищенаведеного, вважаємо за необхідне доповнити пункт 10 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1] та викласти його в наступній редакції: «Створення резерву сумнівних боргів відбувається рівномірно щомісяця протягом звітного періоду шляхом списання до складу інших операційних витрат. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат». Таким чином, це буде сприяти формуванню якісної інформації щодо вартості дебіторської заборгованості, яка щокварталу буде відображена у балансі підприємства за чистою вартістю реалізації. В свою чергу витрати на створення резерву будуть рівномірно розподілятися протягом календарного року, що призведе до уникнення негативного впливу на фінансовий стан підприємства.

Висновки. За результатами проведеного дослідження було надано характеристику резерву сумнівних боргів за вітчизняним та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, проведена критична оцінка методів створення такого резерву та зазначено проблему, який на сьогоднішній день приділяється недостатньо уваги, а саме питанням формування резерву сумнівних боргів у часі. Оскільки дебіторська заборгованість покупців є фінансовим активом підприємства у відповідності до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку вона повинна оцінюватись за амортизованою собівартістю. На нашу думку, створення амортизованої собівартості дебіторської заборгованості повинно відбуватись поступово, що передбачає розподіл розрахованої суми резерву рівномірно в часі шляхом щомісячного списання її на витрати діяльності. Поступове формування резерву сумнівних боргів дозволяє мінімізувати негативний вплив витрат на його створення на фінансові результати діяльності підприємства.

Література:

1. Дебіторська заборгованість : положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10, затв. наказом МФУ № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Церетелі Л. Резерв сумнівних боргів / Л. Церетелі // Вісник податкової служби України. – 2010 р. – № 6 (578), с. 17.
3. Фінансові інструменти: визнання та оцінка : міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
4. Беднарчук Г. Резерв сумнівних боргів / Г. Беднарчук // Дебет-Кредит. – 2008. – № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dtk.com.ua/show/1cid03607.html>
5. Боярова О. А. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства / О. А. Боярова, Н. П. Кузик // Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/rezerv-sumnivnih-borgiv-yak-obachniy-instrument-vplivu-na-diyalnist-pidpriemstva.html>

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 "Debitorska zaborhovanist" [Accounting Standard (Standard) 10 "Accounts Receivable"], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (Accessed 01 June 2018).
2. Tsereteli, L. (2010), "Reserve for doubtful debts", *Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 6 (578), p. 17.
3. *Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 39 "Finansovi instrumenty: vyznannia ta otsinka"* [International Accounting Standard 39 "Financial Instruments: Recognition and Measurement"], available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (Accessed 01 June 2018).
4. Bednarchuk, H. (2008), "Reserve for doubtful debts", *Debet-Kredyt*, no.20, available at: <https://dtk.com.ua/show/1cid03607.html> (Accessed 01 June 2018).
5. Boiarova, O. A. and Kuzyk, N. P., "The reserve of doubtful debts as a prudent instrument of influence on the activity of the enterprise", *Oblik i finansy APK*, available at: <http://magazine.faaf.org.ua/rezerv-sumnivnih-borgiv-yak-obachniy-instrument-vplivu-na-diyalnist-pidpriemstva.html> (Accessed 01 June 2018).

